РОЗДІЛ IV

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

УДК: 343.2.01

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-74-1-104-113>

Денисов Сергій Федорович,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1218-0016>

Пузиревський Максим В'ячеславович,
аспірант
(Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8835-3238>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ: СТАНОВЛЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО (КОМПАРАТИВНОГО) МЕТОДУ В СЕРЕДИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті порушено питання про сучасну роль методології у вітчизняному кримінальному праві та кримінально-правових дослідженнях. Проаналізовано методологічні проблеми кримінального права, зокрема процес становлення порівняльного (компаративного) методу в працях учених-криміналістів середини XIX – початку XX ст. Наголошено, що порівняльний (компаративний) метод пізнання сприяє розвитку національного вітчизняного права, особливо кримінального, оскільки зазначений вище метод потенційно є тією могутньою рушійною силою, здатною призвести до його перетворень. Він є найбільш ефективним способом установлення закономірностей розвитку права шляхом порівняння правових явищ у різних часовий період на території різних держав. Акцентовано увагу на тому, що, визначивши певну закономірність такого розвитку, стає можливим передбачення якісних змін зарубіжного та вітчизняного права в майбутньому.

Ключові слова: кримінальне право; наука кримінального права; кримінально-правове дослідження; кримінальне законодавство; порівняльний (компаративний) метод.

Постановка проблеми. У сучасній літературі з кримінального права використання порівняльного (компаративного) методу наукового пізнання традиційно є об'єктом пильної уваги вчених-криміналістів. На сьогодні майже жодне кримінально-правове дослідження не проходить без розділу чи підрозділу, який стосується порівняльного аналізу наукових поглядів, норм національного вітчизняного законодавства та законодавства зарубіжних країн, зокрема їхньої загальної частини. У свою чергу, євроінтеграційний та євроатлантичний курс України ставлять перед вітчизняним законодавцем високі вимоги

щодо якості закону про кримінальну відповідальність, відповідності системи національного кримінального законодавства міжнародно-правовим нормам і найкращим зразкам зарубіжної нормотворчості.

Як слушно наголошує О. В. Петришин, значення порівняльно-правових досліджень обумовлюється тим, що вони дозволяють вийти за національні кордони своєї правової системи, поглянути під особливим кутом зору на низку традиційних проблем юридичної науки та практики, розширити обрії юридичних пошуків, здійснити обмін правовою інформацією, науковими ідеями, враховувати як позитивний, так і негативний іноземний юридичний досвід у різних сферах – науковій, освітянській і практичній [1, с. 20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних і зарубіжних науковців, які так чи інакше зверталися до проблемних аспектів методології науки кримінального права та порівняльного (компаративного) методу наукового пізнання, слід назвати М. С. Алексєєва, А. А. Арямова, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, П. С. Берзіна, М. А. Гельфера, Л. Дзуппету, С. Г. Келіну, І. Д. Козочкіна, М. Й. Коржанського, Н. Є. Крилову, Н. Ф. Кузнецову, С. Я. Лихову, Ф. фон Ліста, О. О. Малиновського, П. С. Матишевського, В. О. Навроцького, Є. С. Назимка, М. І. Панова, А. А. Піонтковського (мол.), А. В. Савченка, В. В. Сташиса, В. О. Тулякова, М. І. Хавронюка, О. В. Харитонову, О. І. Чучаєва та ін.

Формулювання цілей статті. Автори цього дослідження мають на меті комплексний аналіз фундаментальних ідей та поглядів видатних учених-криміналістів середини XIX – початку XX ст. щодо використання порівняльного (компаративного) методу, які визначили подальший розвиток кримінально-правової науки з можливістю їх використання в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зауважити, що особливої актуальності порівняльний (компаративний) метод у вітчизняному кримінальному праві набув у процесі безпосередньої законотворчої роботи над проектом Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК України 2001 р.) у 1998–2001 рр. Так, під час підготовки нового КК України 2001 р. авторським колективом вивчався досвід застосування різних кримінально-правових норм та інститутів багатьох держав, досліджувалося національне кримінальне законодавство зарубіжних країн.

У КК України 2001 р., як зазначив один із його «творців», видатний вітчизняний учений-криміналіст В. В. Сташис, було в цілому враховано досягнення сучасної науки кримінального права України та інших країн, судову та слідчо-прокурорську практику застосування кримінального законодавства України, практику Конституційного Суду України, досвід реформування кримінального законодавства в країнах Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД), ближнього та далекого зарубіжжя [2, с. 620].

Очевидно, що з моменту підготовки робочою групою проекту КК України 2001 р., прийняття Верховною Радою України 05 квітня 2001 р. та введення його в дію 01 вересня 2001 р. поступово активізувалася необхідність проведення порівняльних досліджень у науці кримінального права, увага вітчизняної наукової громадськості була звернена на основи методологічного інструментарію сучасної юриспруденції, інноваційність понятійно-категоріального апарату кримінально-правової науки та важливість використання порівняльного (компаративного) методу пізнання в кримінальному праві.

Як зазначає В. О. Туляков, порівняльний (компаративний) метод пізнання (від лат. *comparativus* – порівняльний) у вітчизняній науці кримінального права використовується для визначення змісту та сутності кримінально-правових норм та інститутів, характеристик кримінальної політики держави чи міждержавних угруповань, законодавство яких досліджується з метою виявлення загальних сутнісних рис і характеристик догми права й закономірностей її розвитку для подальшого визначення можливих напрямів удосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування [3, с. 30; 4, с. 29].

Вітчизняні вчені-криміналісти схильні також іменувати цей метод наукового пізнання як порівняльно-правовий (метод порівняльного правознавства, компаративістський метод, метод компаративізму), що полягає в загальному зіставленні вітчизняних законів, окремих інституцій чи норм національного кримінального права України, положень вітчизняної теорії кримінального права з аналогічними інституціями та положеннями кримінального права зарубіжних країн, а також у порівнянні різних правових систем і теоретичних концепцій. Цей метод надає можливість оцінити ті чи інші норми кримінального права країн зарубіжжя щодо їхнього використання у нашому національному законодавстві шляхом зіставлення двох чи більше таких, що можуть бути порівняні, об'єктів (феноменів, явищ, ідей, положень та інститутів законодавства, судових рішень, результатів наукових досліджень тощо) та виділення в них загального, спільного, схожого, відмінного та унікального [5, с. 368–369; 6, с. 13; 7, с. 24–25; 8, с. 36–37; 9, с. 542; 10, с. 12; 11, с. 201; 12, с. 439–441; 13, с. 15–16; 14, с. 28–29; 15, с. 7].

Саме тому, на нашу думку, обґрунтованим буде виокремлення порівняльного (компаративного) методу як одного з основних методів наукового пошуку в кримінально-правовій науці.

Погоджуємося з позицією М. І. Хавронюка, який наголошує на тому, що виконання всіх порівняльно-правових (компаративних) досліджень можна звести до двох цілей:

1) теоретичної, або гносеологічної, цілі (від грец. *gnosis* – знання, *logos* – вчення): вона полягає у виявленні загальних закономірностей розвитку правових явищ та інститутів. Під час такого порівняння можна визначити загальне й особливе, випадкове і закономірне в праві. Інакше кажучи, отримання знань про іноземне право дає змогу краще зрозуміти й пояснити іншим національне право, його переваги та недоліки;

2) практичної цілі: йдеться, по-перше, про сприяння зближенню та уніфікації (від. лат. *unus* – один, *facio* – робити, об'єднувати) законодавств різних держав у тих галузях, де це є очевидно необхідним (наприклад, у кримінальному законодавстві та судочинстві – з метою дотримання принципу «*aut dedere aut judicare*» / «або видай, або суди»); по-друге, про вдосконалення національної правової системи на основі порівняльного аналізу досвіду інших держав. І те, й інше є особливо важливим для України в контексті поступової інтеграції нашої держави до Європейського Союзу [15, с. 6].

Необхідність використання порівняльного (компаративного) методу пізнання, як зауважує О. В. Харитонова, обумовлюється багатьма об'єктивними та суб'єктивними факторами:

– з об'єктивного погляду це визначається самою природою та логікою історичної еволюції різних народів і країн світу, які з розвитком науки, попри волю й бажання окремих осіб або навіть співтовариств, в історичному контексті не тільки не відокремлюються один від одного, а, навпаки, все більше зближуються;

– із суб'єктивного погляду потреба підвищеної уваги до порівняльних досліджень зумовлюється, з одного боку, усвідомленням різними народами та країнами своєї спільності з усім іншим світовим співтовариством, розумінням ними важливості й необхідності у своїх власних інтересах розвитку різноманітних зв'язків з усіма іншими народами та країнами, а з іншого боку, розумінням згубності для розвитку наукового потенціалу країни її ізоляції від інших країн [16, с. 32; 17, с. 53–54].

На думку вченої, поступове розширення об'єктивно обумовлених і суб'єктивно усвідомлених взаємозв'язків і взаємодій між різними країнами й народами з неминучістю передбачає ґрунтовне та різнобічне вивчення правової матерії, розуміння глибинних закономірностей правового розвитку як своєї, так й інших держав. У такому разі використання в науці кримінального права компаративістського методу дає можливість оцінити ті або інші норми кримінального права зарубіжних країн щодо їхнього використання в нашому законодавстві. Зрозуміло, тут не йде мова про повне перенесення іноземного права

на наш ґрунт, однак окремі його положення можуть бути сприйняті. Крім того, варто мати на увазі, що обмін правовим досвідом між державами є процесом взаємозалежним, а тому деякі норми вітчизняного кримінального права також можуть використовуватися як зразок іноземним законодавцем [16, с. 32–33; 17, с. 54].

Порівняльний (компаративний) метод пізнання сприяє розвитку національного вітчизняного права, зокрема кримінального, оскільки зазначений вище метод потенційно є могутньою рушійною силою для його перетворень. Він є найбільш ефективним способом установлення закономірностей розвитку права шляхом порівняння правових явищ у різний часовий період на території різних держав. Визначивши певну закономірність такого розвитку, стає можливим передбачення якісних змін зарубіжного та вітчизняного права в майбутньому.

Порівняльний аналіз у галузі кримінального права має чимало корисних проявів. Наприклад, для вітчизняного законодавця він може бути джерелом важливої інформації про законодавче регулювання схожих кримінально-правових відносин в інших державах. Судовим органам такий аналіз може стати в нагоді шляхом наочної демонстрації переваг чи недоліків альтернативних способів інтерпретації кримінального закону в іноземних юрисдикціях. Українська правова доктрина, у свою чергу, лише б виграла від нових теоретичних знань та наукових підходів до вирішення сучасних проблем кримінальної відповідальності. І це вже не говорячи про представників вищої юридичної освіти, які завдяки порівняльному (компаративному) методу зможуть навчити майбутніх українських правоохоронців і правозастосовувачів мислити критично та всебічно, істотно розширюючи їхній професійний кругозір. Адже саме в процесі порівняльного (компаративного) пізнання у дослідників виникають ідеї та пропозиції щодо поліпшення функціонування вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства.

Усе зазначене вище, на нашу думку, безперечно підкреслює вагоме теоретичне та практичне значення використання в сучасних дослідженнях порівняльного (компаративного) методу.

Аналізуючи історичні корені порівняльних (компаративних) правових досліджень, необхідно зазначити, що перші успішні спроби звернення до використання порівняльного (компаративного) методу в науці кримінального права можна побачити у працях вітчизняних та зарубіжних учених середини XIX – кінця XIX ст.

Так, у 1852 та 1856 рр. в м. Турин (Італія) було видано фундаментальну тритомну працю відомого італійського вченого-криміналіста Л. Дзуппети «Повний курс порівняльного кримінального законодавства» [18; 19; 20]. Автором на сторінках книг за тематичним принципом було здійснено комплексний аналіз тодішнього австрійського, п'ємонтського, сицилійського, тосканського та французького кримінального законодавства.

Водночас, акцентуючи увагу на сучасних проблемах використання порівняльного (компаративного) методу пізнання та на його ролі в процесі розвитку вітчизняного права, надзвичайної актуальності набувають ідеї та погляди, викладені в XIX ст. відомим тогочасним ученим-криміналістом О. Ф. Кістяківським.

Зокрема, у своїй фундаментальній праці «Елементарний підручник загального кримінального права. Том перший. Загальна частина» (1875, 1882 та 1891 рр.) учений відстоював ідеї впровадження в кримінально-правову науку порівняльного (компаративного) методу з метою пошуку початків справедливості у тих загальних нормах права, які можна виділити в різноманітті всіх часів і народів. Тільки тоді, коли буде відкрито, переглянуто, оброблено та перероблено кримінальне право всіх формацій, усіх періодів і всіх народів, з'явиться можливість створити науку кримінального права в її істинно філософському значенні [21, с. 32].

О. Ф. Кістяківський уважав, що порівняльний (компаративний) метод припускає сукупність того матеріалу, що охоплюється методом догматичним та історичним, але з

перевагою, що він передбачає в остаточному своєму здійсненні охоплення кримінальних законів усіх народів і всіх часів. Таким чином, на думку вченого, він повинен охопити як чинні кримінальні закони в їх теоретичному і практичному застосуванні, так і кримінальні закони в їхньому поступовому історичному розвитку [21, с. 30].

Використовуючи порівняльний (компаративний) метод, О. Ф. Кістяківський говорив про «загальне кримінальне право» або про «кримінальне право Європи» – прототип сучасного міжнародного кримінального права. Зокрема, він наголошував, що під загальним кримінальним правом слід розуміти виклад загальних початків, що вироблені сукупним життям цілого людства [21, с. 3].

Як слушно зазначає О. В. Харитонova, вчення О. Ф. Кістяківського були лише спробою по-новому осмислити кримінальне право, оскільки при тому стані наукових знань, який був у період його наукової діяльності, багатьох положень пануючої доктрини він не міг торкнутися, до інших він мав можливість виявити лише критичне ставлення, і лише деякі з них були ним докорінно перероблені [16, с. 43; 17, с. 64].

Відомий тогочасний німецький теоретик права Р. Штаммлер у фундаментальній праці «Господарство і право з точки зору матеріалістичного розуміння історії. Соціально-філософське дослідження» (1896 р.) зауважував, що завдяки порівнянню різних правових встановлень і подібних один до одного інститутів, по суті, можна лише досягнути точнішого та кращого розуміння окремо кожного з декількох порівнюваних об'єктів. Проте лише за допомогою одного порівняння аж ніяк не можна отримати самостійного третього, котрий стоятиме вище обох попередньо порівнюваних об'єктів [22, с. 10].

У 1894 та 1899 рр. у м. Лейпциг (Німеччина) вийшла друком відома двотомна фундаментальна праця з порівняльної (компаративної) кримінально-правової проблематики «Сучасне кримінальне законодавство в порівняльному викладі» за редакцією професорів Ф. фон Ліста та Г. Крузена [23; 24]. У першому томі (1894 р.) авторами було здійснено комплексне дослідження особливостей розвитку кримінального права в європейських країнах, у другому (1899 р.) – кримінального права неєвропейських країн, здебільшого держав на території континентів Австралії, Південної та Північної Америки.

Необхідно зауважити те, що на теренах тодішньої Російської імперії використання порівняльного (компаративного) методу в науці вітчизняного кримінального права набуло також особливої актуальності. Значну увагу порівняльним аспектам досліджень було приділено в роботах відомих учених-криміналістів: Л. Є. Владимірова, М. Д. Сергієвського, М. П. Чубинського та ін.

Так, Л. Є. Владиміров у своїй праці «Підручник російського кримінального права. Загальна частина» (1889 р.) наголошував, що вивчення іноземних кодексів може бути корисним лише як допоміжний засіб під час самостійного дослідження будь-якого кримінально-правового питання [25, с. 21]. У подальших роботах учений неухильно дотримувався цієї позиції. Зокрема, в «Курсі кримінального права. Частина перша. Основи теперішнього кримінального права» (1908 р.) [26] автор лише опосередковано звертався до розгляду кримінального законодавства зарубіжних країн.

Саме в цій ситуації, що складалася у тодішній вітчизняній кримінально-правовій науці, розпочинав свою плідну наукову діяльність М. П. Чубинський – доктор кримінального права, професор, незмінний послідовник видатних професорів О. Ф. Кістяківського та Л. С. Білогриць-Котляревського. Доречним також, на нашу думку, буде зазначити, що період кінця ХІХ – початку ХХ ст. учений провів у робочих відрядженнях за кордоном, відвідував заняття з кримінального права в найвідоміших університетах Австрії, Швейцарії та Німеччини, був особисто знайомий із відомими зарубіжними науковцями – Вільгельмом Емілем Вальбергом, Гайнріхом Ламмашем, Францом фон Лістом.

Застосовуючи порівняльний (компаративний) метод, як наголошував М. П. Чубинський у своїх фундаментальних дослідженнях «Нариси кримінальної політики.

Поняття, історія й основні проблеми кримінальної політики як складового елементу науки кримінального права» (1905 р.), «Курс кримінальної політики» (1909 та 1912 рр.) та «Підручник кримінального права. Том I. Загальна частина» (1915 р.), можна проаналізувати, наскільки та чи інша норма нашого права є кращою або гіршою за іноземну норму, але навіть і при цьому дослідники повинні враховувати соціальні умови, потреби та особливості вітчизняного та іноземного ладу, інакше та норма, яку на підставі порівняння прийнято рекомендувати як кращу, може виявитися непридатною в конкретних умовах суспільства [27, с. 35; 28, с. 31; 29, с. 31; 30, с. 21].

Слід погодитися з ученим стосовно того, що надання всебічної оцінки чинному праву, цілковите визначення його життєздатності, а до того ж пропозиція для майбутнього чогось такого, що підніматиметься над порівнюваними нормами та відповідатиме дійсним потребам суспільства, за допомогою порівняльного методу та навіть за безпосередньої комбінації його з іншими методами, зокрема історичним, не є можливим [27, с. 35–36; 28, с. 31; 29, с. 31; 30, с. 21].

М. П. Чубинський у своїх дослідженнях завжди підкреслював, що наукова критика теперішнього та пропозиції для кращого майбутнього неодмінно ґрунтуються саме на історичному та порівняльному вивченні величезного обсягу правового матеріалу [27, с. 34; 28, с. 30; 29, с. 30].

Як доречно зауважував учений у науково-публіцистичній брошурі «Ювілей судових статутів і його відображення в літературі» (1915 р.), безперечним плюсом у процесі здійснення законотворчої роботи є широке та сумлінне вивчення вітчизняним законодавцем порівняльного законодавства [31, с. 20].

У свою чергу, відомий науковець-криміналіст М. Д. Сергієвський у підручнику «Російське кримінальне право. Посібник до лекцій. Загальна частина» (1887, 1890 та 1911 рр.) зазначав, що порівняльний метод дослідження розширює законодавчий матеріал науки за межі вітчизняного права. Особливо таке розширення є необхідним для науки кримінального права з урахуванням тих значних запозичень із Заходу, що були зроблені й тривають нині, під час здійснення законодавчих робіт у сфері кримінального права [32, с. 32].

Висновки. На підставі викладеного вище можна дійти висновку, що вітчизняній науці кримінального права не бажано обмежуватися вивченням лише національного українського права та законодавства, залишаючи осторонь здійснення комплексних досліджень зарубіжного досвіду. Ураховуючи той потенціал і рівень розвитку, що має сучасна вітчизняна кримінально-правова наука, на нашу думку, повинна здійснюватися активна робота щодо підготовки та видання академічних підручників, посібників, довідників та словників з порівняльного кримінального права.

У свою чергу, надаючи об'єктивну схвальну оцінку доктринальним ідеям і поглядам, висловленим вітчизняними та зарубіжними вченими середини XIX – початку XX ст., слід наголосити, що вони дали дійсно істотний поштовх для використання порівняльного (компаративного) методу в правових дослідженнях. Пізніше він отримав своє справедливе визнання на подальших етапах розвитку науки кримінального права в Україні.

Список використаних джерел

1. Лук'янов Д. В., Петришин О. В., Погребняк С. П. Порівняльне правознавство : підручник / за заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2012. 272 с.
2. Сташис В. В. Основні новели нового Кримінального кодексу України. *Вісник АПРН України*. 2003. № 2 (33)–3 (34). С. 612–626.
3. Туляков В. О. Порівняльний метод у науці кримінального права. Правова доктрина України : у 5 томах. Т. 5 : Кримінально-правові науки України: стан, проблеми та шляхи розвитку : монографія / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. С. 30–40.
4. Туляков В. О. Порівняльний метод у науці кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 29–40.

5. Баулін Ю. В., Гришук В. К., Харитонов О. В. та ін. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи : монографія / під заг. ред. академіка НАПрН України Ю. В. Бауліна. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.
6. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ: НАВС, «Освіта України», 2016. 236 с.
7. Хилюта В. В. Какой быть методологии уголовного права. *Lex russica (Русский закон)*. 2016. № 12 (121). С. 20–31.
8. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). С. 1–41.
9. Панов М. І. Наука кримінального права. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків: Право, 2017. Т. 17 : Кримінальне право. С. 539–543.
10. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Данилевська Ю. О., Лосич С. В., Назимко Є. С. та ін.; за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ: ВД «Дакор», 2018. 386 с.
11. Словник Загальної частини кримінального права України / Автори-упорядники: С. Ф. Денисов, М. В. Пузиревський. Чернігів: Вид-во «Десна Поліграф», 2018. 536 с.
12. Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Острого, 2019. 471 с.
13. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник. Вид. 6-те, перероб. та допов. Київ: Алерта, 2020. 360 с.
14. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тацій В. Я. та ін.; за ред. В. І. Борисова, В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 584 с.
15. Хавронюк М. І. Компаративний метод у сучасному кримінальному правовому дослідженні: мета застосування. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 5–9.
16. Нагорнюк О. В. Питання Загальної частини кримінального права в працях О. Ф. Кістяківського : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 220 с.
17. Харитонов О. В. Кримінально-правові погляди О. Ф. Кістяківського: наукова спадщина та її значення для сучасних кримінально-правових досліджень : монографія / наук. ред. Ю. В. Баулін. Харків: Право, 2010. 252 с.
18. Pr. Luigi Zuppetta. Corso completo di legislazione penale comparata ossia comenti storico-filosofico-legali al codice penale ed al codice di procedura criminale degli stati Sardi e di tutti gli altri stati d'Italia, messi in comparazione fra di loro. Opera divisa in 3 parti. Volume I. Torino: Tipografia economica, 1852. 496 p.
19. Pr. Luigi Zuppetta. Corso completo di legislazione penale comparata ossia comenti storico-filosofico-legali al codice penale ed al codice di procedura criminale degli stati Sardi e di tutti gli altri stati d'Italia, messi in comparazione fra di loro. Opera divisa in 3 parti. Volume II. Torino: Tipografia economica, 1852. 935 p.
20. Pr. Luigi Zuppetta. Corso completo di legislazione penale comparata ossia comenti storico-filosofico-legali al codice penale ed al codice di procedura criminale degli stati Sardi e di tutti gli altri stati d'Italia, messi in comparazione fra di loro. Opera divisa in 3 parti. Volume III. Torino: Tipografia economica diretta da barera, 1856. 418 p.
21. Кистяковский А. Θ. Элементарный учебникъ общаго уголовного права. Томъ первый. Общая часть. Третье издание печатанное безъ перемѣнъ со второго. Киевъ: Изданіе Ф. А. Иогансона, 1891. С. I–XIX, 1–850.
22. Dr. Rudolf Stammmler. Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung: Eine sozialphilosophische Untersuchung. Leipzig: Verlag Von Veit & Comp., 1896. S. I–VIII, 1–668.
23. Dr. Franz von Liszt, Dr. Georg Crusen. Die Strafgesetzgebung Der Gegenwart in Rechtsvergleichender Darstellung. Band I. Das Strafrecht Der Staaten Europas. Im Auftrage Der Internationalen Kriminalisti Vereinigung. Berlin: Verlag Von Otto Liebmann, 1894. S. I–XXVII, 1–743.
24. Dr. Franz von Liszt, Dr. Georg Crusen. Die Strafgesetzgebung Der Gegenwart in Rechtsvergleichender Darstellung. Band II. Das Strafrecht Der Aussereuropäischen Staaten. Im Auftrage Der Internationalen Kriminalisti Vereinigung. Berlin: Verlag Von Otto Liebmann, 1899. S. I–XV, 1–540.
25. Владиміровъ Л. Е. Учебникъ русскаго уголовного права. Общая часть. Харьковъ: Изданіе Типографіи Каплана и Бирюкова, 1889. С. I–III, 1–253.
26. Владиміровъ Л. Е. Курсъ уголовного права. Часть первая. Основы нынешняго уголовного права. Москва: Товарищество И. Д. Сытина, 1908. 400 с.
27. Чубинскій М. П. Очерки Уголовной Политики. Понятіе, исторія и основныя проблемы уголовной политики какъ составнаго элемента науки уголовного права. I–III. Харьковъ: Типографія «Печатное Дѣло», 1905. С. I–V, 1–534.
28. Чубинскій М. П. Курсъ уголовной политики. Ярославль: Типографія Губернскаго правленія, 1909. С. I–V, 1–441.

29. Чубинский М. П. Курсъ уголовной политики. Издание 2-е. Санкт-Петербургъ: Типографія т-ва «Общественная польза», 1912. 426 с.
30. Чубинский М. П. Учебникъ уголовного права. Санкт-Петербургъ: Типографія Шредера, 1915. Т. I : Общая часть. 58 с.
31. Чубинский М. П. Юбилей судебныхъ уставовъ и его отраженіе въ литературѣ. Москва: Типографія Г. Лисснера и Д. Собко, 1915. 35 с.
32. Сергѣевский Н. Д. Русское уголовное право : пособие къ лекціямъ. Часть общая. Издание девятое. Санкт-Петербургъ: Типографія М. М. Стасюлевича, 1911. С. I–VIII, 1–397.

References

1. Lukianov, D. V., Petryshyn, O. V., Pohrebniak, S. P. (2012). Porivnialne pravoznavstvo [Comparative jurisprudence] : pidruchnyk. Kharkiv: Pravo. 272 s. [in Ukrainian].
2. Stashys, V. V. (2003). Osnovni novely novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [The main novelties of the new Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk APrN Ukrainy*. № 2 (33)–3 (34). S. 612–626 [in Ukrainian].
3. Tuliakov, V. O. (2013). Porivnialnyi metod u nautsi kryminalnoho prava [Comparative method in the science of criminal law]. *Pravova doktryna Ukrainy: u 5 tomakh*. T. 5 : *Kryminalno-pravovi nauky Ukraini: stan, problemy ta shliakhy rozvytku* : monohrafiia. Kharkiv: Pravo. S. 30–40 [in Ukrainian].
4. Tuliakov, V. O. (2014). Porivnialnyi metod u nautsi kryminalnoho prava [Comparative method in the science of criminal law]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. № 1 (2). S. 29–40 [in Ukrainian].
5. Baulin, Yu. V., Hryshchuk, V. K., Kharytonova, O. V. ta in. (2015). Suchasna kryminalno-pravova systema v Ukraini: realii ta perspektyvy [The modern criminal-legal system in Ukraine: realities and prospects] : monohrafiia. Kyiv: VAITE. 688 s. [in Ukrainian].
6. Vozniuk, A. A. (2016). Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine. General part] : konspekt lektsii. Kyiv: NAVS, «Osvita Ukrainy». 236 s. [in Ukrainian].
7. Hilyuta, V. V. (2016). Kakoj byt' metodologii ugovnogo prava [What should be the methodology of criminal law]. *Lex russica (Russkij zakon)*. № 12 (121). S. 20–31 [in Russian].
8. Panov, M. I. (2017). Osnovy metodolohii nauky kryminalnoho prava [Fundamentals of the methodology of the science of criminal law]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. № 2 (9). S. 1–41 [in Ukrainian].
9. Panov, M. I. (2017). Nauka kryminalnoho prava [The science of criminal law]. *Velyka ukraïnska yurydychna entsyklopediia* : u 20 t. Kharkiv: Pravo. T. 17 : Kryminalne pravo. S. 539–543 [in Ukrainian].
10. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine: General part] : pidruchnyk / Danylevska Yu. O., Losych S. V., Nazymko Ye. S. ta in. Kyiv: VD «Dakor», 2018. 386 s. [in Ukrainian].
11. Denysov, S. F., Puzyrevskiy, M. V. (2018). Slovyk Zahalnoi chastyny kryminalnoho prava Ukrainy [Dictionary of the General part of the criminal law of Ukraine]. Chernihiv: Vyd-vo «Desna Polihraf». 536 s. [in Ukrainian].
12. Kolos, M. I. (2019). Ukraïnske kryminalne pravo: pokhodzhennia, rozvytok i suchasnist [Ukrainian criminal law: origin, development and modernity] : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.08. Ostroh. 471 s. [in Ukrainian].
13. Veresha, R. V. (2020). Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine. General part] : navchalnyi posibnyk. Vyd. 6-te, pererob. ta dopov. Kyiv: Alerta. 360 s. [in Ukrainian].
14. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine: General part] : pidruchnyk / Baulin Yu. V., Borysov V. I., Tatsii V. Ia. ta in. Kharkiv: Pravo, 2020. 584 s. [in Ukrainian].
15. Khavroniuk, M. I. (2017). Komparatyvnyi metod u suchasnomu kryminalnomu-pravovomu doslidzhenni: meta zastosuvannia [Comparative method in modern criminal law research: purpose of application]. *Pravo.ua*. № 1. S. 5–9 [in Ukrainian].
16. Nahorniuk, O. V. (2004). Pytannia Zahalnoi chastyny kryminalnoho prava v pratsiakh O. F. Kistiakivskoho [Questions of the General part of criminal law in the works of O.F. Kistiakivskiy] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kharkiv. 220 s. [in Ukrainian].
17. Kharytonova, O. V. (2010). Kryminalno-pravovi pohliady O. F. Kistiakivskoho: naukova spadshchyna ta yii znachennia dlia suchasnykh kryminalno-pravovykh doslidzhen [Criminal and legal views O. F. Kistiakivskiy: scientific heritage and its significance for modern criminal law research] : monohrafiia. Kharkiv: Pravo. 252 s. [in Ukrainian].
18. Pr. Luigi Zuppetta. Corso completo di legislazione penale comparata ossia comenti storico-filosofico-legali al codice penale ed al codice di procedura criminale degli stati Sardi e di tutti gli altri stati d'Italia, messi in comparazione fra di loro. Opera divisa in 3 parti. Volume I. Torino: Tipografia economica, 1852. 496 p.
19. Pr. Luigi Zuppetta. Corso completo di legislazione penale comparata ossia comenti storico-filosofico-legali al codice penale ed al codice di procedura criminale degli stati Sardi e di tutti gli altri stati d'Italia, messi in comparazione fra di loro. Opera divisa in 3 parti. Volume II. Torino: Tipografia economica, 1852. 935 p.

20. Pr. Luigi Zuppetta. Corso completo di legislazione penale comparata ossia comenti storico-filosofico-legali al codice penale ed al codice di procedura criminale degli stati Sardi e di tutti gli altri stati d'Italia, messi in comparazione fra di loro. Opera divisa in 3 parti. Volume III. Torino: Tipografia economica diretta da barera, 1856. 418 p.
21. Kistyakovskij, A. F. (1891). Elementarnyj uchebnik obshchago ugolovnago prava. Tom pervyj. Obshchaya chast. Tret'e izdanie pechatannoe bez peremen so vtorogo [An elementary textbook of general criminal law. Tom first. The general part. The third edition is printed without changes from the second]. Kyiv: Izdanie F. A. Iogansona. S. I–XIX, 1–850 [in Russian].
22. Dr. Rudolf Stammler. Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung: Eine sozialphilosophische Untersuchung. Leipzig: Verlag Von Veit & Comp., 1896. S. I–VIII, 1–668.
23. Dr. Franz von Liszt, Dr. Georg Crusen. Die Strafgesetzgebung Der Gegenwart in Rechtsvergleichender Darstellung. Band I. Das Strafrecht Der Staaten Europas. Im Auftrage Der Internationalen Kriminalisti Vereinigung. Berlin: Verlag Von Otto Liebmann, 1894. S. I–XXVII, 1–743.
24. Dr. Franz von Liszt, Dr. Georg Crusen. Die Strafgesetzgebung Der Gegenwart in Rechtsvergleichender Darstellung. Band II. Das Strafrecht Der Aussereuropäischen Staaten. Im Auftrage Der Internationalen Kriminalisti Vereinigung. Berlin: Verlag Von Otto Liebmann, 1899. S. I–XV, 1–540.
25. Vladimirov, L. E. (1889). Uchebnik russkago ugolovnago prava. Obshchaya chast' [Textbook of Russian criminal law. The general part]. Har'kov: Izdanie Tipografii Kaplana i Biryukova. S. I–III, 1–253 [in Russian].
26. Vladimirov, L. E. (1908). Kurs ugolovnago prava. Chast pervaya. Osnovy nyneshnyago ugolovnago prava [Criminal law course. Part one. Fundamentals of current criminal law]. Moskva: Tovarishchestvo I. D. Sytina. 400 s. [in Russian].
27. Chubinskij, M. P. (1905). Ocherki Ugolovnoj Politiki. Ponyatie, istoriya i osnovnyya problemmy ugolovnoj politiki kak sostavnago elementa nauki ugolovnago prava. I–III [Essays on Criminal Policy. The concept, history and main problems of criminal policy as an integral element of the science of criminal law]. Har'kov: Tipografiya «Pechatnoe Delo». S. I–V, 1–534 [in Russian].
28. Chubinskij, M. P. (1909). Kurs ugolovnoj politiki [The course of criminal policy]. Yaroslavl': Tipografiya Gubernskago pravleniya. S. I–V, 1–441 [in Russian].
29. Chubinskij, M. P. (1912). Kurs ugolovnoj politiki. Izdanie 2-e [The course of criminal policy. 2nd edition]. Sankt-Peterburg: Tipografiya t-va «Obshchestvennaya pol'za». 426 s. [in Russian].
30. Chubinskij, M. P. (1915). Uchebnik ugolovnago prava. [Textbook of criminal law. T. I. General part]. Sankt-Peterburg: Tipografiya Shredera. T. I : Obshchaya chast'. 58 s. [in Russian].
31. Chubinskij, M. P. (1915). Yubilej sudebnyh ustavov i ego otrazhenie v literature [Anniversary of judicial charters and its reflection in the literature]. Moskva: Tipografiya G. Lissnera i D. Sobko. 35 s. [in Russian].
32. Sergeevskij, N. D. (1911). Russkoe ugolovnoe pravo : posobie k lekciyam. Chast' obshchaya. Izdanie devyatoe [Russian criminal law : handbook for lectures. The part is common. The 9th edition]. Sankt-Peterburg: Tipografiya M. M. Stasyulevicha. S. I–VIII, 1–397 [in Russian].

Denysov Serhiy,

Doctor of Law, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1218-0016>

Puzyrevskiy Maksym,

Postgraduate Student

(Academy of the State Penitentiary Service, Chernigiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8835-3238>

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF DOMESTIC CRIMINAL SCIENCE: FORMATION OF COMPARATIVE METHOD DURING THE MIDDLE OF XIX – EARLY XX CENTURY

The paper raises the question of a current role of methodology domestic criminal law and criminal law research. Methodological problems of criminal law are analyses, in particular the process of formation of the comparative (comparative) method in the works of criminologists of the middle of the XIX – beginning of the XX century. It is emphasizes that the comparative method of cognition contributes to the development of national domestic law, in particular, criminal law, as the above method is potentially the powerful driving force for its transformation. It is the most effective way to establish the patterns of development of law, by comparing legal phenomena at different times in different countries. It is possible to predict qualitative changes in foreign and domestic law in the future by having established a certain pattern of such development, it is possible to predict qualitative changes in foreign and domestic law in the future. Comparative analysis in the field of criminal law has many useful manifestations. For example, for a

domestic legislator, it can be a source of important information about the legislative regulation of similar criminal relations in other countries. Such an analysis can be useful to the judiciary by clearly demonstrating the advantages or disadvantages of alternative ways of interpreting criminal law in foreign jurisdictions. Ukrainian legal doctrine, in turn, would only benefit from new theoretical knowledge and scientific approaches to solving modern problems of criminal liability. Not to mention the representatives of higher legal education, who with the help of a comparative (comparative) method will be able to teach future Ukrainian law enforcement and law enforcement officers to think critically and comprehensively, significantly expanding their professional horizons. The paper focuses on the fact that a methodology of the modern science of criminal law is a complex and multi-faceted institution that covers: a) analysis of a criminal law language; b) the structure and operative system of research methods applied in the criminal law; c) a conceptual frame of criminal law; d) laws of appearance, functioning and changes of scientific legal theories and doctrines in criminal law; e) problems of a structure of scientific knowledge in criminal law and scientific theories (constructions). The authors emphasizes that it is in the process of comparative (comparative) cognition that researchers have an ideas and suggestions for improving the functioning of domestic and foreign criminal legislation.

Key words: *criminal law; criminal legal science; criminal law research; criminal legislation; comparative method.*

Надійшла до редколегії 30.12.2020